

ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА
У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ПРИСТУПА

Зборник научних радова

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA

LEXICOLOGY AND LEXICOGRAPHY
IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY
APPROACHES

A collection of papers

Edited by:

Stana Ristić, PhD, scientific advisor

Ivana Lazić Konjik, PhD, senior research associate

Nenad Ivanović, PhD, research associate

Belgrade

2016

ISBN 978-86-82873-56-3

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛЕКСИКОЛОГИЈА И ЛЕКСИКОГРАФИЈА У СВЕТЛУ САВРЕМЕНИХ ПРИСТУПА

Зборник научних радова

Уредништво:

др Стана Ристић, научни саветник
др Ивана Лазић Коњик, виши научни сарадник
др Ненад Ивановић, научни сарадник

Београд
2016

Издавач:
Институт за српски језик САНУ

Рецензенти:
проф. др Андреја Желе
проф. др Вера Васић
проф. др Даринка Гортан Премк
др Људмила Ришкова

Коректура: аутори и Уредништво

Припрема за штампу:
Давор Палчић

Штампа:
Чигоја штампа

Тираж: 300

Издавање ове књиге финансијски је помогло Министарство просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије

НАПОМЕНА О АУТОРСКОМ ПРАВУ:

Ниједан део ове публикација не може се прештамповати, репродуковати или употребити у било
ком облику без писменог одобрења аутора као носиоца ауторског права.

COPYRIGHT NOTICE:

No part of this publication may be reprinted, reproduced or utilized in any form without permission in
writing from the author, as the holder of the copyright.

Ана В. ХАЛАС
Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду
anahalas@gmail.com

ПРИМЕНА ТЕОРИЈЕ ПРОТОТИПА У ПРЕДСТАВЉАЊУ ПОЛИСЕМИЈЕ*

Сажетак: Овим радом указује се на предности примене лексикографских стратегија утемељених у принципима теорије прототипа при обради полисемичних лексема. Примењивост поменутих стратегија у оквиру различитих аспеката обраде полисемије показана је на примеру три једнојезична речника српског језика као представника традиционалне лексикографије с циљем јасног указивања на начине унапређивања и осовремењивања досадашње праксе, а који су у складу са поставкама когнитивнолингвистичке лексиколошке теорије.

Кључне речи: лексикологија, лексикографија, когнитивна лингвистика, теорија прототипа, полисемија, речник, српски језик.

1. Увод

Основна идеја рада јесте истицање потребе за коришћењем сазнања и достигнућа савремене, когнитивнолингвистичке лексиколошке теорије при постављању принципа лексикографске праксе, првенствено у погледу обраде и приказа полисемије. Конкретно, у овом раду се указује на предности примене теорије прототипа у лексикографској обради полисемичних лексема, односно на ефикасност примене лексикограф-

---

* Овај рад је написан у оквиру пројекта *Језици и културе у времену и њросјору* (178002), који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Такође, он је заснован на докторској дисертацији ауторке написане и одбрањене под менторством проф. др Твртка Прћића.

ских стратегија са чврстим утемељењем у поменутој теорији у различитим аспектима обраде полисемије.

Предности примене теорије прототипа биће сагледане у односу на традиционалну лексикографску праксу, и то на примеру три одабрана једнојезична општа речника српског језика. Аспекти обраде полисемије обухваћени анализом су: идентификација и диференцијација значења, дефинисање значења и организација речничког чланка. Биће истакнути аспекти досадашње праксе у којима би примена теорије прототипа дала боље резултате у смислу постизања прецизнијег, јаснијег, прегледнијег и, нада све, поузданијег и веродостојнијег приказа значењске структуре одреднице. Коначно, уследиће предлог новог модела лексикографске обраде полисемије у целости заснованог на поменутој теорији.

2. Когнитивнолингвистички приступ полисемији

У лингвистичкој литератури, појам полисемије се дефинише углавном на начин на који то чини Липка (Lipka 2002: 92) тврдећи да полисемија подразумева случај у коме једна реч има неколико значења. Круз (Cruse 2004: 108) истиче важну одлику полисемичних речи која се односи на међусобну повезаност свих значења једне речи, док Лајонс (Lyons 1977: 551) додаје и то да међусобна повезаност свих значења једне речи потиче од чињенице да су сва она изведена од истог основног значења путем различитих деривационих механизма. Гортан-Премк (2004: 38) скуп свих значења једне речи, која су, како је претходно наглашено, међусобно повезана, назива полисемичном структуром. Дакле, под појмом полисемије подразумева се онај случај у коме једна реч има више од једног значења од којих су сва међусобно повезана бивајући изведена непосредно или посредно од истог основног значења и представљена су у оквиру једног речничког чланка.

Унутар оквира когнитивне лингвистике развило се неколико теорија од којих је једна и теорија прототипа за коју Драгићевић (2007: 84) тврди да се успешно може применити при анализи лексичког значења уопште, па и случајева полисемије.

Теорија прототипа је заснована на појму категоризације која се, према Витгенштајновом тумачењу (1980), односи на способност говорника да перцепирају ентитете као чланове одређених група, односно категорија. Рош (Rosch 1975), на основу резултата својих психолошких експеримената, долази до одређења унутрашње структуре категорија према коме се у центру сваке категорије налази њен најрепрезентативнији члан, који поседује најпроминентније типичне особине дате категорије и назива се прототипом. Остали чланови

катеорије распоређују се око прототипа, али на различитој удаљености од њега у зависности од своје сличности са њим тако да се они чланови са нижим степеном сличности са прототипом налазе на периферији дате категорије, док се они са вишим степеном ове сличности налазе ближе центру категорије.

Драгићевић (2007: 84) наглашава да је језик део људског когнитивног апарата, па су самим тим и језичке категорије устројене као и остале когнитивне категорије, односно окупљене су око прототипа. Стога се четири одлике прототипичности, које наводи Херартс (Geeraerts 1989), могу употребити и за дефинисање одлика категорије полисемичне лексеме, а које су следеће:

1) Неки чланови категорије су репрезентативнији, односно типичнији њени представници од осталих чланова, као, на пример, у случају категорије птица чији су чланови, између осталих, и врапци, и пингвини, али су врапци репрезентативнији представници категорије птица од пингвина. Тако и у случају полисемичне лексеме, нека значења имају више заједничких компонената са прототипским па су и позиционирани ближе њему, односно типичнија су за дату лексему од других која се налазе на периферији категорије, а која деле мањи број компонената са прототипом.

2) Категорије немају јасно и круто одређене границе, па тако могу постојати случајеви који се налазе на граници између две категорије и не припадају у потпуности само једној категорији. Зато се и значења једне полисемичне лексеме не могу увек јасно диференцирати.

3) Није могуће одредити јединствен скуп обележја која су заједничка за све чланове једне категорије, па према томе не постоји скуп обележја који деле сва значења једне полисемичне структуре, већ свако од њих садржи нека од типичних обележја с тим да се поједина иста обележја могу наћи код неколико значења.

4) Категорија је заснована на принципу породичне сличности који се огледа у чињеници да су сви чланови једне категорије окупљени око истог центра, односно прототипа, па су самим тим и међусобно повезани, те је такав случај и са значењима у истој полисемичној структури. Она су сва изведена, директно или индиректно, од истог основног значења, тј. прототипа, који, према Бругман и Лејкофу (Brugman and Lakoff 1988), има улогу когнитивног модела од кога се мотивисано, деловањем различитих деривационих механизма изводе нова значења.

Дакле, у центру полисемичне структуре налази се прототипско или основно значење, док се значења директно изведена од прототипа распоређују најближе њему. Поменуто значења могу бити основе

за извођење нових значења, односно својих подзначења за која она представљају надређена значења. Стога, полисемична структура је хијерархијски устројена.

3. Лексикографска обрада полисемије

Шипка (2006: 159) наводи да је лексикографија грана примењене лингвистике која се налази у комплементарном односу са лексикологијом јер мора користити њена сазнања и на њима темељити своје стратегије при састављању речника, док с друге стране резултати лексикографског рада и речници јесу релевантан извор грађе за лексиколошка истраживања. На основу овога наслућује се неопходна теоријска утемељеност лексикографске праксе.

3.1. Идентификација и диференцијација значења

Суштинско питање на које је потребно дати одговор при идентификацији и диференцијацији значења полисемичне лексеме јесте оно које поставља Килгариф (Kilgarriff 2008: 29), а односи се на то како одредити границу између два значења, тј. одредити где се опсег једног значења завршава, а другог почиње.

Ејто (Ayto 1983) сматра да је у поступку идентификације и диференцијације значења једне лексеме најпре неопходно утврдити њене главне употребе као скупове сродних значења, а онда та значења у оквиру сваке групе и међусобно раздвојити. Међутим, Сток (Stock 1983: 131) поставља питање колико детаљно би такво диференцирање значења требало да буде, односно да ли је неопходно сваку нову нијансу значења третирали као ново, засебно значење. Хлебец (1994: 33) упозорава да није увек упутно све могуће нијансе значења диференцирати, нарочито ако су врло уско повезане.

Приликом диференцирања значења лексикографи се, дакле, могу одредити за једну од две могуће стратегије: груписање значења које се односи на груписање врло сродних нијанси значења у једно засебно значење или, пак, раздвајање значења које се састоји у рашчлањивању општијих значења на финије нијансе које би се третирали као засебна значења.

Враћајући се на тврдњу с почетка овог одељка у вези са неопходношћу теоријске утемељености лексикографске праксе, истиче се став Аткинс и Рандела (Atkins and Rundell 2008: 275–276) да је за успешну идентификацију и диференцијацију значења потребно да лексикографи познају механизме деривације значења.

3.2. Дефинисање значења

Како тврди Гортан-Премк (2014: 131), лексикографска дефиниција је идентификација семантичког садржаја лексеме употребљене у комуникативном акту, док је систем дефиниција поредак идентификација свих семантичких садржаја једне полисемичне лексеме. Уколико је формулација дефиниције заснована на поимању значења према теорији прототипа, морају се употребити таква средства дефинисања којима ће се постићи приказ мотивисаности деривације значења и флексибилности значења. Стога и Чаби (Csábi 2002: 250) напомиње да пре него приступе формулисању дефиниција значења, лексикографи морају извршити анализу мотивисаности извођења значења.

Дакле, дефиниција би требало да одслика деривациону путању да тог значења чиме ће се његова повезаност са одговарајућим надређеним значењем, односно значењем од кога је изведено, учинити транспарентном и односи међу значењима засновани на породичној сличности биће јасно приказани, на чему инсистира Ван дер Мер (van der Meer 2004: 808). Прототипски заснованом дефиницијом постиже се и приказ флексибилности значења, односно представља се типично јављање овог значења али и могуће варијације типичног случаја. Аткинс и Рандел (Atkins and Rundell 2008: 418) наводе пример овакве дефиниције, „a large motor vehicle carrying passengers by road, typically one serving the public on a fixed route and for a fare” (*The Oxford Dictionary of English*, 2003) у којој се препознаје опис типичног случаја уведеног речју „typically”, док је први део дефиниције довољно широко формулисан да се може односити и на различите варијације типичног случаја, попут школског аутобуса, аутобуса за превоз путника до терминала на аеродрому и од њега, и др.

У сваком случају, неопходан је систематичан приступ дефинисању значења полисемичних лексема како би систем дефиниција у једном чланку представљао кохерентан опис дате полисемичне структуре у целости.

3.3. Организација значења унутар речничког чланка

С обзиром на њену мултидимензионалност, приказ полисемичне структуре у оквиру речничког чланка изазован је задатак за лексикографе.

Постоје два типа структуре речничког чланка: хијерархијски и линеарни. Хијерархијска структура подразумева груписање најуже повезаних значења у исти параграф, при чему се најопштије значење међу њима издваја и поставља на чело параграфа као надређено значење и

означава бројем, док га следе остала значења дате групе као његова подзначења и најчешће су означена словом.

У линеарној структури, сва значења су излистана засебно, без груписања следећи једно друго по утврђеном реду.

Дакле, хијерархијска структура омогућава веродостојнији приказ полисемичне структуре укључујући и хијерархијски однос међу значењима, као и њихову међусобну повезаност по принципу породичне сличности.

Када је реч о организацији значења унутар чланка, неизоставно се мора анализирати и редослед значења у чланку. Аткинс и Рандел (Atkins and Rundell 2008: 250) наводе три могућа принципа утврђивања редоследа значења у чланку, а то су: историјски, семантички и принцип фреквентности.

Примена историјског принципа односи се на хронолошко утврђивање редоследа значења, односно оним редом којим су се појавила у датом језику.

Уколико се примењује принцип фреквентности, значења се ређају по опадајућој скали фреквентности њиховог јављања у корпусу савремене употребе датог језика, што, дакле, значи од значења које се најчешће јавља до значења које се најређе јавља у употреби датог језика.

Семантички принцип предвиђа постављање основног значења на чело листе значења у чланку док се остала значења излиставају за њим редоследом 'од центра ка периферији', односно по опадајућој скали блискости са основним значењем тј. прототипом (Халас 2013: 276). Гортан-Премк предлаже примену семантичког принципа али тако да за основним значењем најпре уследе значења изведена метонимијом, затим синегдохом, а онда метафором (наведено у Радовић-Тешић 2002: 143).

Ипак, који ће принцип бити одабран зависи од типа и намене речника.

4. Анализа

Анализирани су модели обраде полисемије у трима општим речницима српског језика: *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика I–XIX* у издању Српске академије наука и уметности (РСАНУ), *Речнику српскохрватског књижевног језика I–VI* у издању Матице српске (РМС VI) и *Речнику српског језика* у издању Матице српске (РМС I).

Примењивост лексикографских стратегија утемељених у поставкама теорије прототипа биће показана на примеру обраде високо полисемичног глагола *гледајти* који се одликује врло сложеном семантичком структуром.

Критеријуми на основу којих се врши анализа су управо три аспекта лексикографске обраде полисемије представљена у теоријском оквиру рада: идентификација и диференцијација значења, дефинисање значења и организација значења у чланку.

Током анализе по наведеним критеријумима биће уочене одлике досадашње праксе које одступају од принципа теорије прототипа. У тим случајевима показује се решење до кога се долази применом стратегија обраде полисемије заснованих на поменутиим принципима и указује се на његове предности у односу на традиционални приступ.

4.1. Први критеријум: идентификација и диференцијација значења

Анализом на основу првог критеријума обухваћена је идентификација примарног значења, односно првог наведеног значења у чланку, као и идентификација осталих значења у датој полисемичној структури, а није занемарена ни диференцијација значења.

4.1.1. Идентификација примарног значења

Идентификација примарног значења која је у складу са принципама теорије прототипа састоји се у постављању прототипског значења на почетно место у речничком чланку. Прототипским значењем се може сматрати оно које није резултат семантичке деривације путем неког од механизма и не садржи додатне конотације, те као такво представља основу од које су се директно или индиректно развила остала значења у датој полисемичној структури. Дакле, овакав модел можемо назвати моделом по семантичком принципу.

РСАНУ и РСМ I, у својим чланцима за одредницу *гледа̄тии*, означавају бројем 1 управо прототипско значење од кога су изведена сва остала значења у датој полисемичној структури дефинишући га као чин примања светлосних утисака путем чула вида.

РСМ VI не примењује пак исти модел, јер се на челу посматраног чланка налази значење (‘имати поглед, очи управљене на некога или на нешто’), које није основно или прототипско у овој полисемичној структури, већ, уколико се анализира мотивисаност његове деривације, постаје сасвим јасно да је оно изведено од претходно поменутог прототипског значења (‘примати светлосне утиске чулом вида’) механизмом специјализације или сужавања значења, у овом конкретном случају, додавањем нове значењске компоненте вољне радње, те као изведено, ово значење не може бити означено као основно.

Ипак, утврђивањем примарног значења по семантичком принципу јасно се истиче прототипско значење што је и оправдано с обзиром на

његову централну позицију у структури, те се у први план ставља семантичка срж структуре о којој је реч.

4.1.2. Идентификација осталих значења у полисемичној структури

Идентификација осталих значења у полисемичној структури заснована на принципима теорије прототипа требало би да укључи детаљну анализу деривационе путање сваке уочене употребе дате лексеме уз препознавање деривационих механизма. Оваква анализа омогућава и увид у хијерархијски статус одређене употребе у датој структури, тј. увид у то да ли је реч о једној од употреба директно изведених од прототипа или некој од периферних употреба изведених индиректно од прототипа, а директно од свог надређеног значења, које је позиционирано ближе прототипу. Тако се значења не идентификују као међусобно независне употребе, већ се препознају као чланови структуре који су међусобно повезани на основу породичне сличности.

РСАНУ, као и остала два анализирана речника, нуди исцрпну листу значења анализиране одреднице, те је на тај начин богатство семантичке дисперзије у оквиру ове полисемичне структуре верно одсликано. То богатство препознаје се и у параграфу **2.** глагола *гледа̑ти* и његовим потпараграфима **а.** и **б.** У оквиру потпараграфа **2.а.** груписано је неколико значења, и то једно од значења директно изведених од прототипа (‘управљати, упирати поглед, очи’) и његова два подзначења: (‘обухватати погледом, посматрати, мотрити’), изведено сужавањем значења или специјализацијом путем додавања компоненте начина вршења радње ‘с пажњом’ и (‘бити сведок, очевидац (нечега)’), изведено специјализацијом на основу специфичности референта, што је у овом случају ситуација или догађај. Принципи теорије прототипа налажу анализу мотивисаности деривације значења, као и доследно праћење њихових деривационих путања, што значи да би се у овом случају применом дате теорије значење **2.а.** установило као надређено значење са високим семантичким потенцијалом од кога су изведена претходно поменута подзначења, а чији су механизам и путања деривације објашњени.

У чланку за глагол *гледа̑ти* у РМС VI, између осталих, наводи се и значење **2.б.** (‘видети у машти, замишљати’), које је метафоричким преносом по обрасцу ЗАМИШЉАТИ НЕКОГА/НЕШТО ЈЕ ПОСМАТРАТИ ТУ ОСОБУ/ТО изведено од значења **1.а** (‘имати поглед, очи управљене на некога или на нешто’), те би, на основу своје деривационе путање, значење **2.б.** требало да буде идентификовано као подзначење значења **1.а.**

Праћењем деривационих путања значења **1.а,б,в.** глагола *гледа̑ти* у РМС I увиђа се да она нису значења једнаког статуса у датој структури,

већ је значење **1.б.** (‘управљати поглед (очи) у неком правцу; обухватати погледом, посматрати; мотрити’) подзначење значења **1.а.** (‘примати светлосне утиске чулом вида, опажати чулом вида’) изведено од њега специјализацијом, како је већ објашњено, док је **1.в.** (‘управљати, бацати заинтересоване погледе, посматрати с интересовањем’) подзначење значења **1.б.**, такође, изведено од њега специјализацијом. Важно је, дакле, препознати хијерархијски однос међу овим значењима.

На датим примерима из сва три представника српске традиционалне лексикографије показано је да се применом стратегија утемељених у теорији прототипа значења идентификују као чланови јединствене структуре и то на основу своје деривационе повезаности са другим значењем (значењима). Корисницима се тако пружа веран приказ хијерархијског статуса одређеног значења у структури, као и међусобне повезаности значења по принципу породичне сличности, а поменута повезаност је, како је у теоријском уводу објашњено, једна од главних одлика полисемије.

4.2.3. Диференцијација значења

У овом раду се сматра да би диференцијација значења усклађена са принципима теорије прототипа требало да подразумева адекватно комбиновање спајања и уопштавања значења с једне и раздвајања значења с друге стране. С обзиром на тежњу ка одсликавању хијерархијског односа међу значењима, надређена значења би требало уопштавати како би њихов опсег обухватио сва њихова подзначења у чијем случају се очекује примена финог диференцирања како би њихове међусобне разлике биле јасно уочљиве.

Уочена је тенденција груписања сродних значења у РСАНУ, што показује и већ поменути потпараграф **2.а.** у чланку за глагол *гледаџи* где су груписана чак три значења. Значења (‘обухватати погледом, посматрати, мотрити’) и (‘бити сведок, очевидац (нечега)’) требало би установити као јасно одвојена подзначења надређеног значења (‘управљати, упирати поглед, очи’).

РМС VI се својом праксом диференцирања значења не разликује од РСАНУ, јер се и у овом речнику проналазе примери спајања значења, као што је то значење **9.** глагола *гледаџи* под којим су окупљена четири значења, и то (‘односити се на изврстан начин према нечему’), (‘ценити, оцењивати’), (‘сматрати’) и (‘налазити’). Прво наведено значење би требало издвојити као надређено, а остала три поставити у засебне

потпараграфе и тако их јасно диференцирати као подзначења наведеног надређеног значења.

РМС I наслеђује праксу од свог шестотомног претходника, а пример неоправданог спајања значења јесте значење **6.** глагола *гледајти* које је могуће рашчланити на чак три значења: (‘обраћати пажњу (на некога, на нешто)’), које је заправо надређено подзначењима (‘водити рачуна (о некоме, о нечему)’), и (‘обазирати се (на некога, на нешто)’).

Применом стратегије диференцирања значења која следи принципе теорије прототипа верно и детаљно се приказује хијерархија полисемичне структуре, јер су подзначења одређеног надређеног значења јасно издиференцирана, па су самим тим и дубљи слојеви структуре, периферна значења јасно видљива.

4.2. Други критеријум: дефинисање значења

Модел дефинисања значења полисемичних лексема заснован на теорији прототипа предвиђа такво формулисање дефиниција које чини транспарентним мотивисаност деривације датог значења и флексибилност опсега тог значења.

Сва три речника наводе следеће значење глагола *гледајти*: (‘управљати поглед, очи у неком правцу’). Ово значење је, како је већ објашњено, директно изведено од прототипског значења (‘примати светлосне утиске чулом вида’), али повезаност два значења није ни на који начин експлицитно приказана њиховим дефиницијама. Како би се путања извођења једног значења од другог јасно наслутила из њихових дефиниција, у њима мора постојати формална индикација повезаности два значења, каква би, на пример, могла бити идентична формулација њихове заједничке компоненте у обема дефиницијама, а на основу које је једно значење и изведено од другог, што је у овом случају ‘примати светлосне утиске’. Приказом мотивисаности деривације значења у дефиницијама постиже се транспарентност међусобне повезаности значења, као и путање и механизма којим су изведена. Увид у везе које постоје међу значењима свакако би корисницима олакшао и меморисање значења. Стога би дефинисање значења засновано на принципима теорије прототипа имало истакнуту практичну ефикасност.

С друге стране, флексибилност значења јесте приказана на извештан начин у дефиницијама три речника. Навођење низова синонима може се сматрати видом приказа флексибилности значења уколико се значењске разлике међу синонимима схвате као могуће варијације датог значења, какав је случај са значењем **4.а.** глагола *гледајти* у РМС I и

РСАНУ ('схватати, сматрати, држати') или значењем **8**. исте одреднице у РМС VI ('подносити, трпети'). На овај начин омогућен је приказ могућих контекстуалних варијација једног значења, а тиме и флексибилности његовог опсега, што је још једна од одлика значења схваћеног према теорији прототипа.

4.3. Трећи критеријум: организација значења у речничком чланку

Како би приказ полисемичне структуре у оквиру речничког чланка био у складу са принципима теорије прототипа потребна је хијерархијска структура по моделу већ описаном у теоријском уводу рада (одељак 3.3), док би редослед значења требало да поштује семантички принцип.

Хијерархијска структура је, међутим, само у извесној мери реализована у анализираним речницима. Као што је већ показано, сва три речника теже груписању значења у нумерисане параграфе у оквиру којих су појединачна значења означена словима по принципу 1.а, б, в. итд. Међутим, у питању је груписање значења без хијерархијског устројства, а да би се оно постигло неопходно је издвојити надређено значење у параграфу у односу на његова подзначења, означити га бројем и тако га истаћи у складу са његовим хијерархијским статусом. Подзначења би требало сместити у засебне потпараграфе означене словом.

Према речи уредништва, РСАНУ примењује принцип фреквентности приликом утврђивања редоследа значења у чланку, односно значења се ређају по опадајућој скали своје учесталости у употреби српског језика. Редослед значења по принципу фреквентности, иако није у складу са моделом који предвиђа теорија прототипа, има своју предност која се огледа у томе што се на овај начин корисницима пружа јасна слика о статусу одређеног значења у савременој употреби датог језика, те се из тог разлога у овом раду принцип фреквентности такође сматра практично врло ефикасним.

Анализом редоследа значења у РМС VI и РМС I није утврђена било каква правилност.

Дакле, неопходно је доследно наводити значења према једном од два објашњена принципа како би се приказао хијерархијски статус значења у структури или пак њихова фреквентност у савременој језичкој употреби, што су свакако два корисна податка о сваком појединачном значењу у речничком чланку.

5. Предлог новог модела обраде полисемије

У овом одељку обједињују се претходно образложене одлике лексикографске обраде полисемије у складу са поставкама теорије прототипа у јединствени образац за формирање чланка за једну полисемичну одредницу, којим се у целости илуструје нов, овде предложен модел обраде полисемије. Елементи обрасца и њихова објашњења илустровани су значењима глагола *гледајти* идентификованим, диференцираним, дефинисаним и распоређеним према поставкама новог модела:

1. Примарно значење: прототипско значење у структури:
имајти ойворене очи и йримајти свејлосне ујиске
2. Најфреквентније значење међу онима директно изведеним од прототипског: *йримајти свејлосне ујиске свесно усмеравајући йоглед у одређеном йравцу*

дефиниција	<p>компонента на основу које је изведено од прототипског значења: <i>йримајти свејлосне ујиске</i></p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>компоненте специфичне за дато значење (типичан случај + могуће варијације): <i>свесно усмеравајући йоглед у одређеном йравцу</i></p>
------------	---

- a. Најфреквентније подзначење надређеног значења 2:
свесно усмеравајти йоглед у одређеном йравцу и њиме йрајтијти некога или нешйо, йосмајрајти

дефиниција	<p>компонента на основу које је изведено од надређеног значења: <i>свесно усмеравајти йоглед у одређеном йравцу</i></p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>компоненте специфичне за подзначење а. (типичан случај + могуће варијације): <i>йогледом йрајтијти некога или нешйо, йосмајрајти</i></p>
------------	--

- б. Друго најфреквентније подзначење надређеног значења 2:
(о објекту) бијти окренујти или усмерен йрема нечему као да дајти објекат дословно усмерава йоглед у одређеном йравцу

дефиниција	<p>компонента на основу које је изведено од надређеног значења: <i>усмеравајти йоглед у одређеном йравцу</i></p> <p style="text-align: center;">+</p> <p>компоненте специфичне за подзначење б. (типичан случај + могуће варијације): <i>бијти окренујти или усмерен йрема нечему</i></p>
------------	---

Друго најфреквентније значење међу онима директно изведеним од прототипског итд.

6. Закључак

У овом раду, на примеру одабране вишезначне одреднице из три речника српског језика показана је примењивост лексикографских стратегија заснованих на поставкама теорије прототипа с акцентом на новине и предности које оне доносе у погледу веродостојног приказа полисемичне структуре у оквиру речничког чланка, а нарочито њеног хијерархијског устројства, међусобне повезаности значења по принципу породичне сличности и, уопште, њеног јединства. Заправо, показано је да се применом поменутих стратегија основне одлике полисемије чине транспарентним, а и пракса обраде полисемије у целости добија на систематичности.

Такође, обједињавањем свих ових стратегија сачињен је нов модел обраде полисемије заснован у целости на принципима теорије прототипа, а с обзиром на његово чврсто теоријско утемељење сматра се да се његовом применом може избећи произвољност у обради полисемије. Један од главних циљева овог модела јесте да корисницима понуди прегледну, јасну и прецизну листу значења, која ће им омогућити брзо проналажење појединачних значења, лакше меморисање уколико је оно потребно, а, што је још важније, лакше разумевање значења и његове повезаности са осталим значењима у датом чланку.

ИЗВОРИ

- РМС: *Речник српског језика* (2007). Нови Сад: Матица српска.
РМС I–VI: *Речник српскохрватског књижевног језика, I–VI* (1967–1976). Нови Сад: Матица српска, Загреб: Матица хрватска.
РСАНУ: *Речник српскохрватског књижевног и народног језика, I–XIX* (1959–2014). Београд: САНУ, Институт за српски језик.

ЛИТЕРАТУРА

- Гортан-Премк, Д. 2004. *Полисемија и организација лексичког сисџема у српскоме језику*. Друго издање. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
Гортан-Премк, Д. 2014. Дефинисање у српској лексикографији. У: *Савремена српска лексикографија у теорији и љракси*. Драгићевић, Р. (ур.). Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 131–139.
Драгићевић, Р. 2007. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике.
Радовић-Тешић, М. 2002. О степенастом представљању значења речи. У: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске осно-*

ве. Београд – Нови Сад: САНУ, Институт за српски језик САНУ, Матица српска, 141–147.

Хлебџић, Б. 1994. Проблеми полисемије. *Научни сасијанак славистиџа у Вукове дане* 22/2. Београд: Међународни славистички центар, 33–36.

***

Atkins, B. T. S., M. Rundell. 2008. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford: Oxford University Press.

Ayto, J. 1986. Fig. Leaves. Metaphor in Dictionaries. In: *Proc. EURALEX*. Snell-Hornby, M. (ed.). Tübingen: Francke Verlag, 49–55.

Brugman, C., G. Lakoff. 1988. Cognitive Topology and Lexical Networks. In: *Lexical Ambiguity Resolution*. Small, S., G. Cottrell, M. Tannenhaus (eds.). San Mateo: Morgan Kaufman Publishers, 477–507.

Cruse, A. 2004. *Meaning in Language. An Introduction to Semantics and Pragmatics*. 2nd edition. Oxford: Oxford University Press.

Csábi, S. 2002. Polysemous Words, Idioms and Conceptual Metaphors. Cognitive Linguistics and Lexicography. In: *Proceedings of the Tenth EURALEX International Congress, EURALEX 2002*. Braasch, A., C. Povlsen (eds.). Vol. I. Denmark: CST, 249–254.

Geeraerts, D. 1989. Prospects and Problems of Prototype Theory. In: *Linguistics* 27, 587–612.

Halas, A. 2013. The Representation of a Multidimensional Semantic Structure in English Monolingual Learner's Dictionaries. U: *Jezici i kulture u vremenu i prostoru II*, Gudurić, S., M. Stefanović (ur.). Vol. 2. Novi Sad: Filozofski fakultet, 269–280.

Kilgarriff, A. 2008. I don't believe in word senses. In: *Practical Lexicography: a Reader*. Fontenelle, T. (ed.). Oxford: Oxford University Press, 135–151.

Lipka, L. 2002. *English Lexicology*. Tübingen: Gunter Narr Verlag.

Lyons, J. 1977. *Semantics 1-2*. Cambridge: Cambridge University Press.

Meer, G. van der. 2004. On Defining Polysemy, Core Meanings and Great Simplicity. In: *Proc. EURALEX*. Williams, G., S. Vessier (eds.). Lorient: UBS, 807–815.

Rosch, E. 1975. Cognitive representations of semantic categories. In: *Journal of experimental psychology: general* 104, 192–233.

Stock, P. F. 1983. Polysemy. In: *Proc. EURALEX*. Hartmann, R. R. K. (ed.). Tübingen: Niemeyer, 131–141.

Šipka, D. 2006. *Osnovi leksikologije i srodnih disciplina*. Novi Sad: Matica srpska.

Vitgenštajn, L. 1980. *Filosofska istraživanja*. Београд: Nolit.

Ana Halas

APPLICATION OF PROTOTYPE THEORY
IN REPRESENTING POLYSEMY

S u m m a r y

The aim of this paper is to point out the advantages of employing lexicographic strategies based on the principles of the prototype theory in the treatment of polysemy. The use of these strategies has been presented on the example including three dictionaries of Serbian as the representatives of traditional lexicography with the aim of clearly showing the ways in which the given strategies contribute to the improvement and modernization of the existing lexicographic practice.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

811.16'373(082)

811.16'374(082)

ЛЕКСИКОЛОГИЈА и лексикографија у светлу савремених приступа : зборник научних радова / уредништво Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2016 (Београд : Чигоја штампа). – 577 стр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: *Lexicology and Lexicography in the Light of Contemporary Approaches*. – Радови на више језика. – Тираж 300. – Напомене и библиографске референце уз текст. – Библиографија уз већину радова.

ISBN 978-86-82873-56-3

1. Ристић, Стана, 1950– [приређивач, сакупљач]
  2. Лазић Коњик, Ивана, 1978– [приређивач, сакупљач]
  3. Ивановић, Ненад, 1979– [приређивач, сакупљач]
- а) Словенски језици – Лексикологија – Зборници
  - б) Словенски језици – Лексикографија – Зборници

COBISS.SR-ID 228321036